

BOZOR IQTISODIYOTI VA UNING ASOSIY TAMOIYILLARI**Inomjonova Oydinoy Mirolim qizi***Kokand University Andijon Filiali**Iqtisodiyot yo`nalishi 24_02 guruh talabasi*Inomjonovaoydin395@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada bozor iqtisodiyotining mohiyati, asosiy xususiyatlari va tamoyillari tahlil qilinadi. Shuningdek, uning afzalliklari va kamchiliklari, zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda tutgan o`rni, hamda O`zbekiston misolida bozor iqtisodiyoti tamoyillarining amaliy qo`llanilishi yoritilgan.

Kalit so`zlar: bozor iqtisodiyoti, xususiy mulk, raqobat, narx mexanizmi, erkinlik, davlat aralashuvi.

Bozor iqtisodiyoti zamonaviy dunyoda eng keng tarqalgan iqtisodiy tizimlardan biri bo`lib, ishlab chiqarish vositalarining xususiy mulkda bo`lishi va erkin raqobat asosida faoliyat yuritilishi bilan ajralib turadi. Bu tizim iqtisodiy samaradorlikni oshirish, iste`molchilarning talabini qondirish va innovatsiyalarni rag`batlantirish imkonini beradi. Ushbu maqolada bozor iqtisodiyoti tushunchasi, uning asosiy tamoyillari va O`zbekistondagi tatbiqi tahlil qilinadi.

Bozor iqtisodiyotining mohiyati va xususiyatlari haqda gaplashamiz.

Bozor iqtisodiyoti – bu tovar va xizmatlar ishlab chiqarilishi va taqsimlanishi bozor mexanizmi, ya`ni talab va taklif qonunlari asosida amalga oshiriladigan iqtisodiy tizimdir. Unda narxlar bozordagi holatga qarab shakllanadi va ular iqtisodiy qarorlar qabul qilishda asosiy signal vazifasini bajaradi.

Bozor iqtisodiyotining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Xususiy mulkchilik: ishlab chiqarish vositalariga bo`lgan egalik xususiy shaxslarga tegishli.

Erkin raqobat: bozorga kirish va undan chiqish imkoniyati ochiq.

Narx mexanizmi: narxlar talab va taklif asosida shakllanadi.

**Iste`molchi va ishlab chiqaruvchi erkinligi:** har bir iqtisodiy agent o`z manfaatlarini ko`zlab erkin qaror qabul qiladi.

Davlatning cheklangan aralashuvi: davlat faqat tartibga soluvchi va nazoratchi sifatida ishtirok etadi.

Bozor iqtisodiyotining asosiy tamoyillari

Bozor iqtisodiyotini muvaffaqiyatli ishlashini ta`minlaydigan asosiy tamoyillar quyidagilardir:

Xususiy mulk tamoyili haqda suhbatlashamiz.

Xususiy mulk ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilarni o'z manfaatlari yo'lida faol harakat qilishga undaydi. Bu tamoyil bozorning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Narxlar resurslar taqsimotida asosiy rolni bajaradi. Ular ishlab chiqaruvchilarga nima ishlab chiqarish, iste'molchilarga esa nima xarid qilish kerakligini bildiradi.

Raqobat mahsulot sifati va narxining optimalligini ta'minlaydi. Raqobat bo'lmagan muhitda monopoliyalar shakllanadi va iste'molchi manfaatlari buziladi.

Erkin iqtisodiy qarorlar qabul qilish huquqi. Iqtisodiy agentlar o'z xohishlariga ko'ra ishlab chiqarish va iste'mol qilishni belgilash huquqiga ega.

Iqtisodiy rag'batlantirish.

Foyda olish istagi korxonalarni innovatsiyalar, texnologiyalar va samarali ishlab chiqarishga yo'naltiradi.

Afzalliklari va muammolari.

Bozor iqtisodiyotining quyidagi **afzalliklari** mavjud:

Resurslardan samarali foydalanish;

Innovatsiyalar va texnologik taraqqiyotga turtki;

Mahsulotlarning xilma-xilligi va sifati;

Iste'molchi tanlovining kengligi.

Shu bilan birga, tizimning **kamchiliklari** ham mavjud:

Ijtimoiy tengsizlikning kuchayishi;

Monopoliyalarning paydo bo'lishi;

Tabiiy resurslarning haddan ortiq ekspluatatsiyasi;

Ijtimoiy himoyaning sustligi.

O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tish bosqichlari

O'zbekiston mustaqillikdan so'ng bosqichma-bosqich bozor iqtisodiyotiga o'ta bosxhladi. Islohotlar quyidagilarga qaratildi:

Xususiylashtirish va davlat mulkini qisqartirish;

Valyuta liberallashtirish;

Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash;

Soliq va bank tizimini isloh qilish;

Investitsiya muhiti va tashqi savdoni erkinlashtirish. Bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiyotining ko'plab tarmoqlari bozor mexanizmlari asosida faoliyat yuritmoqda. Shu bilan birga, davlatning tartibga soluvchi roli ham saqlanib qolmoqda.

Xulosa qilib aytishim mumkinki bozor iqtisodiyoti samaradorlik, erkinlik va raqobat tamoyillariga asoslangan bo'lib, u iqtisodiy o'sish va farovonlikka olib keladi. Biroq, uning ayrim salbiy jihatlarini yumshatish uchun davlat tomonidan muvozanatlashtirilgan siyosat yuritilishi muhimdir. O'zbekiston tajribasi shuni

ko'rsatmoqdaki, bozor iqtisodiyotiga o'tishda bosqichma-bosqich va puxta o'ylangan yondashuv zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. O'zbekiston – bozor munosabatlariga o'tish yo'lida. – Toshkent: O'zbekiston, 1993.
2. Samuelson P., Nordhaus W. Economics. – New York: McGraw-Hill, 2010.
3. Moliya vazirligi huzuridagi Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. O'zbekistonda bozor iqtisodiyoti: islohotlar va natijalar. – Toshkent, 2023.
4. Musayev B. Sh. Iqtisodiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: «Yangi asr avlodi», 2021.
5. Qosimov Sh., Narzikulov R. Bozor iqtisodiyoti asoslari. – Toshkent: «Fan va texnologiya», 2018.
6. Stiglitz J. E. Globalization and Its Discontents. – New York: W. W. Norton & Company, 2002.
7. Krugman P., Wells R. Macroeconomics. – New York: Worth Publishers, 2018.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari (2017–2024 yillar).
9. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi hisobotlari – www.worldbank.org, www.imf.org
10. Davlat statistika qo'mitasi – www.stat.uz
11. Bakhtiyorovich, Ismonov Khurshidbek, and Ruziyev Nuriddin Mukhammadaliyevich. "Pairing, Their Own Aspects and Corresponding Methods of Work with Pairing in the Autocad Software." *International Journal on Orange Technologies* 3.12 (2021): 211-216.
12. qizi Abduraimova, Muazzamoy Abduqodir. "PERSPEKTIVA." *INTERNATIONAL CONFERENCES*. Vol. 1. No. 11. 2022.
13. Xurshidbek, Ismonov, Rustamov Umurzoq, and Abduraimova Muazzamoy. "MARKAZIY VA PARALLEL PROYEKSIYA ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNIKO 'RINISHLARI." *Educational Research in Universal Sciences* 1.4 (2022): 70-81.
14. Ismonov, Xurshidbek Baxtiyorovich, and Muazzamoy Abduqodir qizi Abduraimova. "ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO 'RINISHLARI." *Educational Research in Universal Sciences* 1.3 (2022): 288-296.
15. Qizi, Abduraimova Muazzamoy Abduqodir. "PROJECTION AND AXONOMETRY."